

STAN BADAŃ

Omówienie ogólnego stanu badań nad bronią białą późnego średniowiecza i renesansu nie jest rzeczą łatwą z uwagi na niezwykle rozległy temat. Ważniejsze opracowania, dotyczące omawianej kategorii oręża, przytoczono już w monografiach uzbrojenia późnośredniowiecznego z ziem polskich pod redakcją A. Nadolskiego (1990) oraz A. Nowakowskiego (1998), w związku z czym cytowanie ich w tym miejscu byłoby jedynie powielaniem znanych już ustaleń. Pominięte przez tych autorów pozycje, traktujące np. o broni drzewcowej piechoty, zostaną szczegółowo omówione przy okazji analizy zabytków z uwzględnionego terenu. Postanowiono więc skoncentrować się jedynie na ważniejszych publikacjach, związanych z obszarem Śląska.

Informacje na temat zbiorów uzbrojenia dawnego *Museum für Kunstgewerbe und Alterthümer* we Wrocławiu zamieszczono przede wszystkim w kolejnych tomach pisma *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*. W rozdziałach zawierających roczne sprawozdanie z działalności tego muzeum odnaleźć można m.in. wzmianki o systematycznym uzupełnianiu kolekcji broni. Poważnym niedostatkiem jest, w tym przypadku, nie zamieszczenie przez wydawców dokumentacji rysunkowej czy fotograficznej większości opisywanych przedmiotów.

Pomocne przy badaniach nad śląskimi zabytkami dawnej broni są wydawane przed II Wojną Światową przewodniki po zbiorach i wystawach, jak np. *Führer durch die Sammlungen des Museums Schlesischer Alterthümer – Ritterlich – militärische Abteilung*, pióra E. Kalesse z 1888 r., katalog *Wehrhaftes Deutschland* z 1936 r. oraz liczne opracowania regionalnych kolekcji muzealnych. Weryfikację informacji w nich zawartych przynosi jednak dopiero wnikliwa analiza źródeł archiwalnych⁴.

⁴ Nieocenioną wartość mają teczki stanowisk (*Ortsakten*) ze sprawozdaniami oraz korespondencją Krajowego Urzędu Zabytków Prehistorycznych z Archiwum Państwowego we Wrocławiu, dostarczające cennych danych na temat znalezisk uzbrojenia z terenu Śląska od XIX w. do lat 40. XX w.

Zbiory muzeów regionalnych, w tym kolekcje uzbrojenia, prezentowane są w tomach serii *Monographien deutscher Städte*, wydawanych w 1. poł. XX w. W opracowaniu z 1927 r., poświęconym Legnicy, na uwagę zasługuje artykuł *Die städtische Sammlung* P. Winkela. Prezentuje on fotografię legnickiej kolekcji uzbrojenia komunalnego z dawnego arsenału, znajdującego się kiedyś w ratuszu. Zbiór ten, gdyby dotrwał do naszych czasów⁵ i doczekał się rzetelnego opracowania, z pewnością stanowiłby szczególnie wartościowy dla badań bronioznawczych przykład wyposażenia zbrojowni miejskiej. Niestety, jedyne co pozostaje obecnie do dyspozycji badacza, to fragmentaryczne dane w rozproszonych publikacjach, jak np. w pracy A. Langenhana (1902), czy też w opracowaniu średniowiecznego spisu uzbrojenia mieszczan legnickich, pióra Th. Schönborna (1942).

Imponującym dziełem jest dziewięciotomowy katalog legnickiej kolekcji barona Aleksandra von Minutoli wydany w 1873 r., gdzie część poświęcono także zabytkom oręża. Niektóre z nich były znaleziskami pochodzącymi z okolic miasta. Niestety, zbiory tego kolekcjonera sprzedano w 1875 r. i uległy one całkowitemu rozproszeniu (Winkel 1927, s. 179). Stopień publikacji legnickich zabytków dawnego uzbrojenia można określić jako niezadowalający. Na temat innych śląskich kolekcji broni mamy jednak jeszcze mniej powszechnie dostępnych danych.

Oprócz wspomnianych całościowych opracowań historycznych na uwagę zasługuje wydawana tuż przed II Wojną Światową seria tomów poświęcona

(AP WSPŚ). Opisy znalezisk broni z terenu Śląska zawierają trzy tomy księgi wpływów *Museum für Kunstgewerbe und Alterthümer* we Wrocławiu z lat 1858-1889, przechowywane w Oddziale Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (sygn. Akc 1949/ 228-230) oraz księga wpływów: *ABTH. C u E – Eingangs Katalog, Abtheilung C und E, Waffen und Architect. Alterthümer* z Archiwum Muzeum Narodowego we Wrocławiu. ⁵ Po II Wojnie Światowej kolekcja zaginęła lub została zniszczona. Obecne Muzeum Miedzi w Legnicy nie przechowuje ani jednego eksponatu z dawnych zbiorów (informację tę zawdzięczam mgr. Krystynie Jacyk z Muzeum Miedzi w Legnicy).

zabytkom sztuki i architektury z określonych powiatów (*Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises...*), gdzie odnaleźć można także informacje na temat efektownych okazów uzbrojenia, jak np. w monografii *Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises Namslau* z 1939 r., autorstwa K. Degen; W. Bleyl; V. Werbig; F. Focke.

Ważnym źródłem, dotyczącym znalezisk archeologicznych, w tym także późnośredniowiecznej broni białej z terenu Śląska, są kolejne tomy znanych czasopism *Altschlesien* i *Altschlesische Blätter*. Interesująca nas tematyka pojawia się również w ogólnoniemieckim *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit*. Istnieją także niezliczone czasopisma wydawane lokalnie w poszczególnych miastach śląskich. Artykuły na temat zbiorów dawnej broni lub pojedynczych znalezisk odnaleźć można m.in. w *Jahresbericht des Neisser Kunst- und Alterthums Vereins, Heimatblätter des Kreises Wohlau* czy *Schlesische Heimat*.

Z niemieckich opracowań historycznych należałoby wymienić pracę J. Neugebauera (1876) i A. Igerta (1939), w których dużo miejsca poświęcono regulacjom prawnym, dotyczącym obronności miast śląskich i prawa do noszenia broni. Wzmianki na temat uzbrojenia używanego we Wrocławiu czytelnik może odnaleźć w publikacjach średniowiecznych mieszczkańskich zapisów testamentowych (np. Schultz 1871).

Przydatna do naszych rozważań okazała się też praca C. Grünhagena z 1872 r., w której zebrano komplet najważniejszych źródeł na temat wojen husyckich na Śląsku. Wiele artykułów i tekstów źródłowych, publikowanych w kolejnych tomach pisma *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthums Schlesiens*, okazało się również pomocnych w toku podjętych badań. Nieliczne informacje o średniowiecznym rzemiośle zbrojeniowym można odnaleźć w publikowanych tomach *Codex Diplomaticus Silesiae* (por. literatura – CDS).

Pojenna literatura na temat uzbrojenia średniowiecznego na Śląsku prezentuje się dosyć skromnie. Gwoli kronikarskiej dokładności należałoby wspomnieć wielokrotnie cytowaną, lecz w dużej mierze już nieaktualną pracę Z. Wawrzonowskiej (1976).

Kapitałne znaczenie dla badań bronioznawczych mają opracowania dokumentów związanych z dawną wojskowością oraz uzbrojeniem rycerstwa i mieszczan śląskich pióra M. Golińskiego (1990, 1996, 1998, 1998a, 1998b, 1999, 1999a) oraz R. Żerlika (Goliński, Żerlik 1992, 1993, 1993a, 1994). Wrocławscy historycy analizowali przede wszystkim spisy uzbrojenia zgromadzonego w arsenałach prywatnych i komunalnych oraz występujące w nich dawne nazwy poszczególnych rodzajów broni. Niestety, brak zachowanego wyposażenia śląskiej zbrojowni utrudnia w znaczącym stopniu weryfikację tych wartościowych

dokumentów⁶. Opracowanie arsenału wrocławskiego stosunkowo niedawno opublikował M. Burak (2003). Przytoczono w nim m.in. szczegółowe opisy wnętrza oraz oręża tam zgromadzonego, autorstwa XVIII-wiecznych kronikarzy. Próbę ogólnego przedstawienia uzbrojenia oddziałów miejskich w średniowieczu przedstawił S. Firszt (1998). Podsumowanie stanu badań nad źródłami historycznymi, dotyczącymi uzbrojenia rycerskiego w XIV w. na Śląsku, czytelnik odnajdzie w najnowszej pracy R. Heśa (2007).

Problem wytwórczości uzbrojenia na Śląsku zajmuje niewiele miejsca w monografii M. Haisiga z 1961 r., dotyczącej rzemioł metalowych. Badacz ten nie zawsze dokładnie cytuje wykorzystane przez siebie źródła. Cennym i wyczerpującym ujęciem w tej materii jest rozprawa M. Golińskiego z 1991 r., w której autor poświęca także stosowne akapity wytwórcom oręża.

Wiadomości na temat znalezisk broni białej z terenu Śląska znajdują się przede wszystkim w czasopismach: *Silesia Antiqua*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, *Studia Archeologiczne*, *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i w ziemiach pogranicznych* oraz rocznikach wydawanych przez muzea ważniejszych miast regionu.

W ogólnopolskiej literaturze bronioznawczej czytelnik odnajdzie także wiele informacji pośrednio lub bezpośrednio dotyczących Śląska (np. Szymczak 1989, 1990, 1998). Wartościową pracą z zakresu historii wojskowości, w tym kontekście, jest np. *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV w.* T. Grabarczyka z 2000 r. Autor ten wskazał m.in. na Śląsk jako jeden z najważniejszych ośrodków werbunkowych, w których rotmistrzowie czynili zaciągi do rot pieszych w służbie koronnej pod koniec XV w. (Grabarczyk 2000, s. 101). Jako że każdy żołnierz był zobowiązany do uzbrojenia się we własnym zakresie, znaczna część oddziałów zaciężnych piechoty Królestwa Polskiego mogła być wyposażona w broń śląską lub na Śląsku używaną. Ogólnie badacze są zgodni co do tego, że ok. poł. XV w. Śląsk, Łużyce i Czechy były podstawowymi ośrodkami rekrutacji wojsk zaciężnych, a zbrojni z Legnicy lub ze Świdnicy służyli nawet na terenie Włoch (Jurek 1998, s. 89-90).

Z powyższego, krótkiego przeglądu literatury wynika, że stan badań nad śląską bronią białą jest niezadowolający. Publikacje z zakresu różnych dziedzin naukowych, pozostające do dyspozycji autora, prezentują zróżnicowany poziom merytoryczny. W przeważającej liczbie dotyczą one zagadnień ogólnych, nie związanych bezpośrednio z tematem pracy. Znaleziska archeologiczne z terenu Śląska znajdujące się w kolekcjach muzealnych, wymagają z kolei dodatkowej kwerendy archiwalnej, pozwalającej na odtworzenie ich niekompletnej dokumentacji.

⁶ Odmienna sytuacja ma miejsce np. w Landeszeughaus w Grazu, gdzie zachowane inwentarze z XVI w. dotyczą istniejącego do dzisiaj, w znacznym stopniu kompletnego, wyposażenia dawnej zbrojowni miejskiej.